

نقش آیین‌نامه‌ها در راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح برای مقابله با تهدیدهای آینده

حمید حسن‌پور^۱*

چکیده

در راهبرد اعمال قدرت نظامی علاوه بر تسلیحات، تجهیزات و فناوری، وجود آیین‌نامه‌های مختلف به‌ویژه آیین‌نامه عملیاتی و رزمی ضروری است. از این رو این پژوهش که با رویکرد تحلیلی-توصیفی نگاشته شده، تلاش دارد کاربرد آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی را در اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به‌طور مشروح بیان نماید. جامعه آماری پژوهش شامل فرماندهان و جانشینان قرارگاه منطقه‌ای و معاونین ستاد نیروهای آجا و سپاه پاسداران است. به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها، از دو پرسش‌نامه تحت عناوین "کاربرد آیین‌نامه‌های رزمی و عملیاتی" و "راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح" و جهت بررسی رابطه میان متغیر مستقل و متغیر تابع از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. در سطح معنی‌داری پنج درصد (۵٪) صحت فرضیه‌های پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که مؤلفه طراحی عملیات نظامی، بیشترین تأثیر را بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح دارد. در این میان تهیه برآوردهای ستادی، تصمیم‌گیری فرماندهان و تهیه دستور عملیاتی برای ورود به صحنه عملیات و ناحیه رزم بسیار مهم و تعیین‌کننده هستند.

واژگان کلیدی:

آیین‌نامه، طراحی عملیات، راهبرد نظامی، توان رزمی، قدرت نظامی

^۱ دانشجوی مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی و عضو هیئت علمی دافوس آجا

* نویسنده مسئول: Email: h_hasanpour@hotmail.com

مقدمه

آیین‌نامه‌ها در سازمان به‌مثابه خون در رگ‌های انسان بوده و شرایط بقاء را برای سازمان فراهم ساخته و همچنین از آفت سلیقه‌گرایی و پراکندگی اقدامات، مصون نگاه داشته و امکان فعالیت متوازن و هماهنگ را فراهم می‌سازد. آیین‌نامه‌ها به‌عنوان یک راهنما، با تشخیص صحیح وضعیت موجود و با عبرت گرفتن از گذشته، به تشخیص خوب و بد و برآورد وضعیت فعلی و آینده می‌پردازند و بر اساس آن، اصول رزم در شرایط مختلف را ترسیم می‌کند، آیین‌نامه ابزاری کارآمد جهت شفاف‌سازی مقاصد بوده و باید بتواند کلیه‌ی خلأهای هدایتی و رهبری در حوزه نظامی را مرتفع نماید (پاتاچو، ۱۹۹۹: ۱۱). فلسفه وجودی نیروهای مسلح تولید قدرت نظامی و اعمال آن با توجه به شرایط و نوع تهدیدها برای بازدارندگی بوده و قدرت نظامی در میان مؤلفه‌های قدرت ملی نقش برجسته‌ای در بازدارندگی دارد هدف از اجرای راهبرد بازدارندگی دستیابی یا تداوم صلح و یا بازداشتن دشمن از حمله یا محدود کردن قلمرو جنگ است (گری، ۱۳۷۸، ۳۲). بر این اساس با تدوین سیاست‌های دفاعی، دکتترین نیروهای مسلح از درون آن استخراج که مبنای اصلی آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح، برای تشریح عملیات‌های طیف-کامل^۱ است. (FM3-0,2012,352) در همین راستا "مقام معظم رهبری و فرماندهی معزز کل قوا" فرموده است: «در انجام مأموریت‌ها، جدیت و اهتمام مضاعف داشته باشید و دیگر آن- که ساخت درونی خود را از لحاظ افزایش مهارت‌های گوناگون، توانایی‌های علمی، عزم و اراده جدی و تدین مستحکم کنید». بنابراین در مدیریت راهبردی، قدرت نظامی هر کشوری علاوه بر به‌کارگیری و بهره‌مندی از تسلیحات و تجهیزات پیشرفته، با علم و آموزش مدیران، فرماندهان و نظامیان آن کشور ارتباط تنگاتنگ دارد، این مهم در جنگ تحمیلی در نقطه - نظرات فرماندهان تیپ‌ها، لشکرها و قرارگاه‌ها به‌خوبی دیده می‌شود.

آیین‌نامه‌های رزمی و عملیاتی از این‌رو دارای اهمیت فوق‌العاده است که از سویی اصول و قواعد رزم را آموزش داده و نحوه طرح‌ریزی عملیات نظامی و هنر عملیاتی را برای طراحان و فرماندهان فراهم می‌نماید و از سوی دیگر به فرماندهان و کارکنان نظامی توانایی و قابلیت روش و فنون جنگیدن را با تاکتیک‌های لازم می‌آموزد. و به‌واسطه آیین‌نامه‌ها عوامل سخت-

^۱. منظور از عملیات طیف کامل، عملیات‌های زنجیره‌ای است مثل انواع عملیات آفندی (حرکت برای اخذ تماس، تک‌هماهنگ شده، استفاده از موفقیت و تعاقب) که به هم پیوسته بوده می‌تواند به‌طور جداگانه یا پیاپی طرح‌ریزی و اجرا گردند.

افزایی، نرم‌افزاری و مغزافزایی توان رزمی را می‌توان بکار برد. بنابراین به‌کاربردن نیروها در رزم که مهم‌ترین کار ویژه نیروهای مسلح است، به آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی پیوند خورده است. به همین منظور، مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا در خصوص توجه به علم و دانش نظامی که سهم زیادی در کسب مهارت برای جنگیدن دارد، فرموده است: «به تجهیزات و تقویت بنیه دفاعی نباید اکتفا کرد؛ حتی تجهیزات را مهم‌تر نباید شمرد، عناصر مهم‌تر تقویت سازمان، تقویت انسان‌ها، تقویت روحیه، تقویت دانش و ایجاد برتری انسانی است.»

ضرورت وجود سیاست‌های دفاعی و دکترین عملیاتی به همراه آیین‌نامه‌ها در سازمان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران که به دلیل حجم مأموریت‌ها، تنوع تاکتیک‌های اتخاذی، تعدد تجهیزات و کارکنان، گستردگی جغرافیایی و از همه مهم‌تر تغییر و پیشرفت مداوم راهبردها و تجهیزات دشمنان، نیازمند تأکید بیشتر بر تحول فرآیندهای سازمانی و در نتیجه کاربرد آیین‌نامه‌ها است. ضمن آنکه، لزوم توجه به منویات مقام معظم رهبری در خصوص توجه به دانش علمی و تاکتیکی در نیروهای مسلح، ضرورت انجام این تحقیق را پررنگ‌تر جلوه می‌دهد. " فلذا سؤال اصلی پژوهش که محقق درصدد پاسخ‌گویی به آن برآمده عبارت است از: نقش آیین‌نامه در راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح چیست؟ بنابراین داشتن راهبرد نظامی و اصول و قواعد اساسی رزم، تدوین متون آموزشی برای ارتقاء آموزش و توانایی طراحی و هدایت هر عملیات نظامی متکی به آیین‌نامه‌هاست. لذا هدف اصلی این پژوهش، تبیین نقش آیین‌نامه در راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح است. جنگیدن از وظایف اولیه نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران است. لازمه جنگیدن داشتن قدرت نظامی است و برای اعمال قدرت نظامی علاوه بر تسلیحات، تجهیزات و فناوری نیازمند آیین‌نامه‌های مختلف به‌ویژه آیین‌نامه عملیاتی و رزمی است. آیین‌نامه‌ها فنون و روش جنگیدن را به‌عنوان کانون اصلی نیروهای نظامی مطرح می‌نماید. آیین‌نامه یک ابزار اساسی برای هر سازمان به‌ویژه برای سازمان‌های نظامی جهت تحصیلات حرفه‌ای در هنر و علم جنگ به کار می‌رود. آیین‌نامه‌ها هستند که مبتنی بر آن تمرینات تاکتیکی و انواع الگو آن و مانورهای روی نقشه و تمرینات صحرایی را انجام می‌دهیم. و با تلفیق تجارب نظامی، اصولی را برای توسعه تاکتیک‌ها، فن‌ها و روش‌ها به وجود می‌آورند. آیین‌نامه‌ها اصول لازم برای برنامه درسی را در سامانه آموزشی برای نیروهای مسلح از رده گروهان تا سپاه را شکل می‌دهند. آیین‌نامه موجب می‌گردد دکترین رزم و نظریه‌ها و اصول آن را در امور آموزشی، توسعه مدیریتی و اجرای امور جنگی را به‌درستی به کار ببندیم.

در نیروهای مسلح آیین‌نامه‌های زیادی از جمله آیین‌نامه مرجع، دکترینی، عملیاتی، رزمی، آموزشی، آمادی و سامانه و ... وجود دارد. لازم به ذکر در این پژوهش کاربرد آیین‌نامه عملیاتی و رزمی بیان می‌گردد. در حقیقت آیین‌نامه کارکرد بسیار زیادی برای سازمان‌های نظامی دارد به طوری که می‌توان گفت بدون آیین‌نامه هیچ فعالیت و اقدام آموزشی، پژوهشی و عملیاتی محقق نمی‌شود. آیین‌نامه‌های رزمی و عملیاتی هستند که مهارت‌های گوناگون فنی، ادراکی و انسانی را به فرماندهان و کارکنان نظامی می‌آموزند. و به ما می‌گویند چطور باید توان رزمی را اعمال نمود؟ چگونه در مورد عملیات و تاکتیک و اشکال مانور در صحنه عملیات فکر کرد و پیاده‌سازی نمود؟ چگونه باید عمل کنیم و چگونه باید بجنگیم؟ راهبردهای اقدام و بازدارندگی و استراتژی‌های نظامی و دکترین عملیاتی را چگونه تدوین کنیم؟ امروزه آنچه از متون آموزشی استفاده می‌کنیم محتوای دروس آن از درون آیین‌نامه‌ها استخراج و تدوین شده‌اند، این آیین‌نامه‌ها هستند که بعد طرح‌ریزی، آمادگی، اجرا، هدایت و ارزیابی عملیات نظامی را آموزش و تقویت می‌نمایند، اصول جنگ‌های خطی، غیرخطی و ترکیبی، اعم از عملیات‌های مختلف آفندی، پدافندی، ناهم‌تراز، نیابتی و وظایف و مسئولیت‌ها و روابط فرماندهی را مشخص می‌نماید. بنابراین گزارف نگفته‌ایم که همه اقدامات نظامی برای رزم و جنگیدن به برکت آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی صورت می‌گیرد. در واقع نقش قطب‌نمای حرکت صحیح نیروهای نظامی برای انجام مأموریت به شمار می‌آیند.

نکات پیش‌گفته مبین این نکته است که برای راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح، علاوه بر دکترین دفاعی-امنیتی و سیاست‌ها، نیازمند آیین‌نامه‌ها هستیم. نقش دیگر آیین‌نامه‌ها، روزآمد نمودن دانش نظامی با توجه به تغییر ماهیت جنگ‌ها و تهدیدها است. (ثروتی و همکاران، ۱۳۹۱، ۱۳۵) زیرا "با دانش دیروز و با سربازان امروز، نمی‌توان فردا جنگید." بنابراین در این پژوهش، نقش آیین‌نامه متغیر مستقل و راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح به‌عنوان متغیر تابع در نظر گرفته شده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش

با بررسی‌های به‌عمل‌آمده از مراکز علمی-پژوهشی کشور، فصلنامه‌های داخلی و خارجی، سایت‌های معتبر علمی به‌ویژه مراکز نظامی و دفاعی نیروهای مسلح، پژوهشی با موضوع پیش‌رو و یا پژوهش‌های مشابه در خصوص کارکرد و نقش آیین‌نامه‌ها در اعمال قدرت نظامی ن.م که مورد پژوهش قرار گیرد، یافت نشد. اما با بررسی و مطالعه منابع متعدد کشورهای ذکرشده در جدول شماره ۱ کاربرد آیین‌نامه‌ها را مطرح نموده‌اند. ضمن این‌که ستادهای مشترک نیروهای مسلح هر کشوری بر اساس دکترین نظامی، آیین‌نامه‌های خود را تدوین و مورد بهره‌برداری قرار می‌دهند. نیروهای مسلح کشورهای پیشرفته جهان قبل از هر اقدام نظامی یا غیرنظامی به تدوین سیاست‌ها، دکترین و آیین‌نامه با تکیه بر دانش علمی و عملی مبادرت می‌ورزند که به برخی از آنان برابر جدول زیر اشاره می‌شود. (تهامی، ۱۳۹۰، ۲۸)

جدول (۱) کاربرد آیین‌نامه در نیروهای مسلح کشورهای پیشرفته جهان

نام کشور	نقش آیین‌نامه‌های عملیاتی - رزمی	تجارب جنگی	چرخه بازنگری آیین‌نامه
آمریکا	طرح‌ریزی، هنر عملیاتی و هدایت نبرد	تهاجم ۲۰۰۱، ۲۰۰۳ و سوریه و موگادیشو سومالی	به‌طور معمول هر ۵ سال و بعد از هر جنگ
ناتو	هماهنگ‌سازی آموزش‌های عملیات مشترک و مرکب، یکپارچه‌سازی تلاش‌ها	یوگسلاوی، صربستان و لیبی	به‌طور استاندارد هر دوره ۳ سال اقدام به بازنگری پس از جنگ
فیلیپین	آموزش‌های نظامی و مدیریت بحران	-	چرخه بازنگری هر ۷ سال یک‌بار

با این اوصاف راهبرد نظامی در سطح اجرایی به‌طور مشروح و کمی دربرگیرنده راهبردهای سه-گانه زمینی، هوایی و دریایی است که با ترکیب مؤلفه‌های مختلف قدرت نظامی را در هر نیرو، تدوین و ترسیم می‌کند و هنر لشکرکشی را در سطح نیرو و قرارگاه‌های منطقه‌ای (سپاه) به راهبردهای عملیاتی منتهی می‌شود و کاربرد قدرت نظامی را مشخص می‌نماید. سرانجام در سطح لشکرها و تیپ‌ها که با دشمن درگیر رزم می‌شوند مبتنی بر آیین‌نامه‌ها، فن و تاکتیک-های لازم در صحنه رزم عملیاتی می‌گردد. (همان، ۱۳۹۰، ۵۰)

مبانی نظری

نقش آیین‌نامه در فحوی کلام فرماندهی معظم کل قوا به کرات مورد تأکید و دستور قرار می‌گیرد: که می‌فرماید "تألیف کتب با محتوای تجربیات انقلابی و دفاع مقدس و فناوری روز برای روزآمد کردن متون درسی در دستور کار قرار گیرد. اصلاحات باید از یک مرکز مقتدر و خویشتن‌دار هدایت بشود تا دچار بی‌رویگی نشود و کار با میزان و به‌طور صحیح انجام بگیرد. جی اف سی فولر پس از جنگ جهانی اول در سال ۱۹۲۳ گفته است: "اندیشه اصلی هر نیروی نظامی در قالب آیین‌نامه آن، شناخته می‌شوند. در مباحث نظامی، آیین‌نامه به‌مثابه چارچوب نظام‌مندی در نظر گرفته می‌شود که بدان واسطه فعالیت‌ها و اقدامات نظامی آینده پیش‌بینی می‌گردد و بنا به تعبیری تخصصی، چگونه جنگیدن در صحنه‌های عملیات رزمی آتی بیان می‌گردد (پاتاجو، ۱۹۹۹، ۱۱). می‌توان گفت همچنان که یک مهندس یا یک پزشک در کار حرفه‌ای خویش منابع آموزشی و دانشی را به‌عنوان قانون و یک سند محکم می‌داند و مدام از آن برای سازه‌ها و عمل جراحی و غیره بهره می‌گیرد آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی در کنار سایر ابعاد و مؤلفه‌ها، برای نظامیان به‌منزله قانون و سند معتبر جهت استفاده تاکتیک‌ها و فن جنگیدن در حرفه مقدس نظامی‌گری به شمار می‌آیند.

آیین‌نامه در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران

آیین‌نامه‌ها در نیروهای مسلح به آیین‌نامه‌های مرجع، عملیاتی، رزمی، روشی، سامانه‌ای، آموزشی، اجرایی و فنی تقسیم بندی می‌شود. (رستمی، ۱۳۷۸) در پژوهش حاضر با توجه به متغیرهای مستقل فقط به آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی پرداخته می‌شود.

آیین‌نامه نظامی: در کاربرد نظامی به مجموعه دانستنی‌ها و اطلاعات پیرامون امور و فنون و همچنین توضیح و شرح کارکرد کلیه وسایل و ادوات جنگی اطلاق می‌شود. ((رستمی، ۱۳۸۷، ۵۲) آیین‌نامه نظامی پشتیبانی رزمی، پشتیبانی خدمات رزمی، آموزشی و ستادی و حل مسائل و موضوعات نظامی را بیان می‌کند. (ثروتی، محسن و همکاران، ۱۳۹۱، ۱۲۱)

آیین‌نامه رزمی (آیین‌نامه‌های صحرایی)

آیین‌نامه‌ای است حاوی مطالب آموزشی، اطلاعاتی و عملیات نظامی و وسیله عمده‌ای برای انتشار دکتین، تاکتیک و متون نظامی. (رستمی، ۱۳۸۷، ۵۳)

آیین‌نامه عملیاتی: شرح و بیان چگونگی طرح‌ریزی و اجرای عملیات و هدایت و به‌کارگیری نیروها و یگان‌ها در صحنه عملیاتی (نظامنامه، ۱۳۹۵: ۲۷).

طبقه‌بندی آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح

به‌منظور شناخت صحیح از آیین‌نامه‌ها تعیین نیازها، تعیین خطوط حداقل در تهیه آیین‌نامه‌ها و جانمایی آن‌ها، سطح‌بندی آیین‌نامه‌ها از نظر سطح تصمیم‌گیری (راهبردی، عملیاتی، تاکتیکی) و طبقه‌بندی آیین‌نامه‌ها بر مبنای ترکیب یگان‌های عمل‌کننده (مرکب، مشترک، محیطی) برابر جدول ۲- ارائه می‌گردد. (مرکز مطالعات راهبردی ن.م، ۱۳۹۵، ۲۱۰)

جدول (۲) طبقه‌بندی آیین‌نامه‌ها

سطح			ترکیب یگان‌های عمل‌کننده	
تاکتیکی	عملیاتی	راهبردی	مرکب	
مشترک - تاکتیکی	مشترک - عملیاتی	مشترک - راهبردی	فراسازمانی	مشترک
مشترک - تاکتیکی	مشترک - عملیاتی	مشترک - راهبردی	سازمانی	
تاکتیکی	عملیاتی	راهبردی	محیطی	

چرا آیین‌نامه عملیاتی و رزمی می‌نویسیم؟

در واقع آیین‌نامه‌ها رهنمودها، سیاست‌ها، روش‌های وصول به هدف را نشان می‌دهند. اگر آیین‌نامه نظامی نوشته نشود، سازمان‌ها و نیروها و رزمنده‌ها نمی‌دانند چگونه و در مقابل چه دشمنی باید بجنگند. فرآیند تصمیم‌سازی و اتخاذ تصمیم برای فرماندهان و ستاد آن‌ها پیچیده و دشوار می‌گردد، همچنین انجام بازی جنگ برای تدوین راه‌کار مشروح میسر نمی‌شود. (پاتاجو، ۱۹۹۹، ۴۰) پس اگر بخواهیم به سازمان‌ها، نیروها و رزمندگان بگوییم که چگونه بجنگید (آیین‌نامه)، باید نظامی‌گری معماری شده (موارد زیر) به آن‌ها گفته شود: (مرکز مطالعات راهبردی ن.م، ۱۳۹۵، ۱۷۵)

- در جنگیدن باید از اصول مربوط به هر جنگی پیروی کرد.
- اصول و قواعد رزم مختص به هر جنگ مدنظر قرار گیرد.
- در جنگ احتمالی با چه دشمنی مواجه هستیم؟ یعنی اینکه در جنگیدن مشخصات دشمن (اصول، سلاح، تجهیزات، فناوری، سامانه‌ها، سازمان رزم، نحوه اجرای رزم) را باید در نظر گرفت و خصوصیات جنگی که با آن روبه‌رو خواهیم شد چگونه است؟
- عوامل توان رزمی نسبی (خودی و دشمن) مدنظر قرار گیرد.

- برای صحنه جنگیدن آینده، چه نوع نیروهای نظامی موردنیاز است؟ برای هر جنگی باید سازمان رزمی مربوط را پیش‌بینی نمود.
- روش جنگیدن نیروهای نظامی چگونه باید باشد؟ برای هر جنگی نحوه اجرای رزم با عملیات باید مشخص شود.
- در جنگیدن باید جغرافیای نظامی و عوامل مؤثر محیطی منطقه رزم مشخص شود.
- و در نهایت طراحی الگوی منسجمی از اولویت‌ها و راه‌های کار منطقی این فرآیند آیین‌نامه می‌کوشد تا چارچوبی مفهومی برای یک سازمان ارائه دهد یعنی اینکه:
 ۱. سازمان چگونه خود را تعریف می‌کند؟ (به عبارت ساده‌تر «ما که هستیم»؟)
 ۲. مأموریت آن چیست؟ (ما چه کار می‌کنیم؟)
 ۳. مأموریت چگونه باید اجرا شود؟ (کارمان را چگونه انجام می‌دهیم؟)
 ۴. مأموریت ما در آینده چیست؟ (کارمان را چگونه باید در آینده انجام دهیم؟)

رابطه آیین‌نامه با قدرت نظامی

قدرت نظامی، پشتوانه‌ای برای مذاکره و چانه‌زنی‌های سیاسی و حتی اقتصادی کشورهاست. این عامل نقش اساسی در قدرت ملی دارد. بی‌شک اعمال قدرت نظامی، مستلزم داشتن راهبرد نظامی است. (ولی‌وند زمانی و همکار، ۱۳۹۷، ۱۷۴) قدرت نظامی یکی از ابزارها و سازوکارهای کشورداری است که از قرون گذشته مورد توجه حکومت‌ها و صاحب‌نظران بوده و هست. با این اوصاف یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت ملی "قدرت نظامی" است. (کازمی، ۱۳۸۳، ۵۳) جان بلیس می‌گوید: قدرت نظامی، ابزار قانونی برای اعمال خشونت و زور است. بنابراین قدرت نظامی با استفاده از مؤلفه‌های سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و مغزافزاری می‌کوشد تا کارویژه خود را برای تقویت قدرت ملی و تحمیل اراده حاکمان و سیاستمداران انجام دهد (بلیس و همکار، ۱۳۸۳، ۱۷۲). بی‌تردید برای اعمال قدرت نظامی، نیازمند طرح‌ریزی عملیات اطلاعاتی، آمادگی رزمی^۱ کاربرد صحیح و به‌موقع جنگ‌افزارها و تجهیزات جنگی، توجه به کمیت و کیفیت افراد نظامی، رهبری نظامی، بودجه نظامی، پایگاه‌ها، آموزش فنون نظامی، تحرک نیروها و امکانات تدارکاتی و لجستیکی هستیم که باید مورد توجه قرار گیرند. (تهامی، مجتبی، ۱۳۸۲، ۲۴) با نگاه به مطالب پیشین درمی‌یابیم، آیین‌نامه‌ها، پایه و شالوده علم و هنر جنگ را که شامل عصاره قوانین و تئوری‌های نظامی ارزیابی شده و نتیجه تجربیات و آزمایش‌ها پی‌درپی صحنه جنگ و حاصل خون‌های ریخته شده و میراث عملیات نظامی قرون گذشته و حال به شمار

^۱. تعدادی از اندیشمندان نظامی امروزه از واژه آمادگی عملیاتی استفاده می‌کنند.

می‌روند. فلذا تمامی مؤلفه‌های قیدشده بالا از درون آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی استخراج می‌شوند، بنابراین آیین‌نامه با راهبرد اعمال قدرت نظامی رابطه مستقیم و معناداری دارد.

متون آموزشی و رابطه آن با آیین‌نامه

آموزش در آینه روایات و احادیث

«العلم السلطان من وجده صال به و من لم یجده صیل علیه» ((علم عامل برتری است. هرکسی به آن دست یابد بر دیگران غلبه نماید و هرکسی در دستیابی به آن کوتاهی کند، مغلوب دیگران خواهد بود.)) (امام علی (ع) ، شرح نهج‌البلاغه، جلد ۲۰، ۳۱۹) پیامبر اعظم (ص) در باب آموزش می‌فرماید: «کسی که بدون علم کار کند تأثیرات منفی عملش بیش از مثبت‌های آن است» (پیامبر اکرم (ص)، بحار جلد ۷۴) حضرت علی (ع) می‌فرماید: «ای مردم گنجی سودمندتر از دانش نیست» (تهامی، ۱۳۹۰، ۱۴۴) دانش و آموزش نظامی و به‌طور کلی نظامی-گری، شامل همه‌چیز یک مجموعه نظامی است. (فرماندهی معظم کل قوا، ۱۳۷۰/۶/۲۷) سعدی علیه‌الرحمه استاد سخن می‌گوید: توانا بود هر که دانا بود جوزف نای می‌گوید: دانش قدرت است. (نای، ۱۳۹۲، ۶۴) امروزه در سازمان‌های نظامی، انواع آموزش‌های نظامی اعم از آموزش انفرادی، یگانی، فن‌ها و تاکتیک‌های و طرح‌ریزی و هدایت عملیات که به وسیله متون درسی در شاخه‌های مختلف به کارکنان ارائه می‌گردد همه از درون آیین‌نامه‌ها احصاء شده‌اند در حقیقت آیین‌نامه‌ها سند و قانون علوم نظامی و جنگ شناخته می‌شوند. به عبارت بهتر دانش، تولید قدرت می‌کند و آیین‌نامه‌ها در تولید دانش و ارتقاء آموزش نیروها، جهت تولید قدرت نظامی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند.

راهبرد نظامی: راهبرد نظامی، تابع راهبرد ملی است. که در جهت تحقق اهداف ملی، از نیروهای نظامی استفاده می‌کند. (ولی‌وند زمانی و همکار، ۱۳۹۷، ۱۷۲) راهبرد نظامی، علم و هنر به‌کارگیری نیروهای نظامی یک ملت به‌منظور تأمین هدف‌ها و خط‌مشی‌های سیاسی از طریق استفاده از نیروهای نظامی یا تهدید به کار بردن آن‌ها (رستمی، ۱۳۷۸، ۷۸) راهبرد نظامی، علم و هنر به‌کارگیری قدرت نظامی، تحت هر شرایطی، به‌منظور نیل به اهداف امنیت ملی، از طریق کاربرد نیرو یا تهدید به زور. (چگینی، حسن، ۱۳۸۴، ۳۶۳)

تهدیدها آینده: تهدیدهای آینده بسیار پیچیده و ترکیبی هستند، تلفیقی از تهدیدهای سخت، نیمه سخت، ویژه و نرم را تشکیل می‌دهند و امروزه بیشتر تهدیدها هوشمند و تلفیق همه آن‌ها در دنیای آنارشیک بروز و ظهور پیدا کرده است. در این میان تهدیدها نظامی، طیف

وسیعی را در برمی‌گیرد. هرکدام از آن‌ها نسبت به دیگری با شدت متفاوتی امنیت ملی کشور را به خطر می‌اندازد. شورش، تجزیه‌طلبی، شرارت‌های منطقه‌ای، کودتا، براندازی، سطوح مختلف جنگ و مداخله نظامی خارجی انواع مختلف تهدیدهای نظامی را شامل می‌شوند. (حسن‌پور، ۱۳۸۹، ۵۰)

نقش آیین‌نامه‌ها در به‌کارگیری توان رزمی

آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی موضوع بحث اصلی این تحقیق هست و در راهبرد اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح نقش بسزایی دارند، بخشی از رهنامه آیین‌نامه نظامی، قواعد حاکم بر هدایت نبرد در صحنه عملیاتی است که از آن به «اصول جنگ» تعبیر می‌شود. (ولی‌وندزمانی و همکار، ۱۳۹۷، ۱۷۵) در سطح عملیاتی و تاکتیکی توان رزمی یا قدرت جنگیدن یک یگان نظامی عبارت است از نتیجه ترکیب و تلفیق مؤثر عوامل سخت‌افزاری (یگان‌های مانوری، آتش-ها، پشتیبانی رزمی و پش خدمات رزمی) با عوامل نرم‌افزاری (تأثیر رهبری نظامی، انگیزه، روحیه و ...) و برترساز، (هماهنگی و کنترل، عملیات اطلاعاتی، سد موانع، عملیات روانی، زمین و...) توأم با تدبیر و چگونگی به کار بردن این عناصر در محیط عملیاتی، در راستای انجام مأموریت و گذاری. در سطح راهبردی واژه توان رزمی به واژه قدرت نظامی تغییر می‌یابد که از مؤلفه‌های مهم "قدرت ملی" محسوب می‌شود. با این اوصاف چگونگی به‌کارگیری توان رزمی در ابعاد مختلف نیازمند داشتن آیین‌نامه است. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ۵۲)

آموزش مؤلفه اصلی آمادگی رزمی

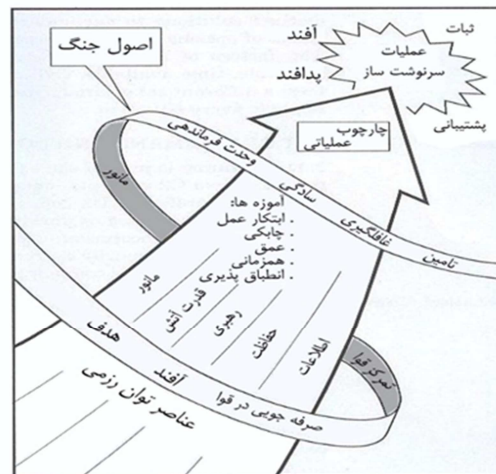
در میان عوامل تشکیل‌دهنده توان رزمی، عنصر آموزش از اهمیت خاصی برخوردار است. به‌طوری‌که فقدان آن در تقلیل توان رزمی کاملاً چشمگیر است. هر نیروی نظامی حتی با داشتن مدرن‌ترین تجهیزات و سلاح، چنانچه فاقد آموزش‌های کافی و لازم باشد، قادر نخواهد بود مأموریت محوله را انجام داده و به اهداف تعیین‌شده دست یابد. قدر مسلّم سرباز فاقد آموزش، نخواهد توانست از ابزار و سلاحی که در اختیار دارد، به نحو مؤثر و مطلوب استفاده کند. دانش، اطلاعات قابل‌درک و ارزشمندی است که در پرتو تجربه و بسترهای آگاهانه فرد شکل گرفته و نهادینه می‌شود. پس دانش، مجموعه هدفمند از اطلاعات است که ماهیتاً سودمند است و عاملی تعیین‌کننده و مؤثر تلقی می‌شود. (جويا^۱، ۲۰۱۲) بلاک‌ر معتقد است "دانش، یعنی

^۱. Joia

موضوعی چندلایه، پیچیده، پویا و انتزاعی که در ذهن انسان نهفته است (بلاکر^۱، ۲۰۱۶). فرماندهان، افسران ستاد و طراحان نظامی اگر فاقد دانش نظامی باشند قادر نخواهند بود عملیات نظامی را طرح‌ریزی و هدایت نمایند. صحنه عملیات را پیش‌بینی نموده و برآورد تهیه نموده یا بازی جنگ انجام دهند. پس این دانایی است که توانایی می‌آورد. بنابراین دست نامرئی و مرئی آموزش را در تمام حوزه‌های جنگ‌شناسی و علوم نظامی می‌توان لمس کرد. حال پرسش این است سرچشمه و منبع آموزش‌های نظامی در سطوح عملیاتی و تاکتیکی در تمام ابعاد آن کجاست؟ که برای نیروهای نظامی سازی و جاری می‌شود. برای طراحی عملیات آفندی، پدافندی، سرنوشت‌ساز نیازمند به‌کارگیری توان رزمی، اصول جنگ، اصول طراحی عملیات، و چهارچوب عملیاتی شامل فضای نبرد و سازمان میدان نبرد است. (شکل ۱) اصول حاکم بر هر عملیات خطی، غیرخطی و ترکیبی اعم از محیطی (تک نیرویی) یا مشترک، نحوه طرح‌ریزی و هدایت عملیات‌های نظامی، اطلاعات رزمی، تمرینات تاکتیکی، نوشتن طرح یا دستور عملیاتی و ... بی‌شک همه و همه مرهون آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی است. (حسن‌پور، ۱۳۹۷، ۸۵)

تجارب ۸ساله جنگ تحمیلی و نتایج حاصله از جنگ‌های جهانی و منطقه‌ای نشان داده که نقش آموزش در تولید قدرت و سرنوشت هر عملیات، تعیین‌کننده است و چنانچه یکان نظامی از آموزش کافی برخوردار نباشد، درصحنه نبرد حرفی برای گفتن نخواهد داشت. بنابراین لازمه بهره‌گیری مطلوب و به‌موقع از سلاح و تجهیزات، برخورداری از آموزش‌های مستمر و مداوم است. این مهم در جهان کنونی که ابزار و ادوات نبرد، روز به روز در حال تغییر و تکامل است، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. (معین وزیری، ۱۳۷۹: ۵۷)

^۱. Blackler

شکل (۱) انواع عملیات طیف کامل بر اساس آیین‌نامه

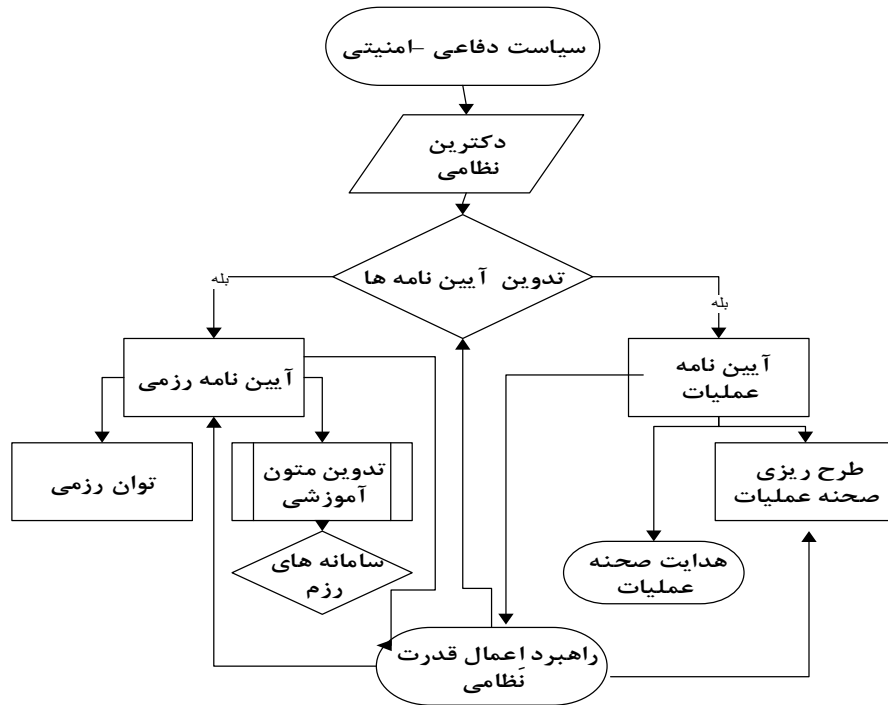
علم و هنر طرح‌ریزی

طرح‌ریزی هم یک علم و هم یک هنر است. بسیاری از جنبه‌های عملیات‌های نظامی مانند، بررسی منطقه عملیات، برآورد وضعیت عملیاتی، انجام بازی جنگ، سرعت حرکت، مصرف سوخت و اثرات سلاح‌ها قابل‌سنجش هستند. این موارد بخشی از علم طرح‌ریزی است و دیگر جنبه‌ها به هنر طرح‌ریزی مربوط هستند. ترکیب نیروها، انتخاب تاکتیک و سازمان‌دهی اقدامات از جمله مواردی هستند که به هنر طرح‌ریزی مربوط می‌شوند. علم طرح‌ریزی معمولاً با آموزش‌ها و مطالعه کسب می‌شود. درک هنر طرح‌ریزی اصولاً از طریق آموزش‌ها و کسب تجربه در صحنه‌های عملیات به دست می‌آید. طراحان کارآمد هم علم و هم هنر طرح‌ریزی را به خوبی درک کرده و به اوج مهارت رسیده‌اند. فلذا آیین‌نامه پیش‌نیاز همه موارد گفته‌شده است. (حسن‌پور، ۱۳۹۷، ۴۵)

سامانه‌های عامل میدان نبرد (سامانه‌های رزم)

سامانه‌های رزم (سامانه‌های عامل میدان نبرد)، ترکیبی است از افراد، تجهیزات و تسهیلات و روش‌هایی که برای انجام عمل بخصوصی در هم ادغام شده‌اند. برای اجرای عملیات تاکتیکی نه سامانه اصلی فعالیت دارند. که هرکدام از این سامانه‌های اصلی خود شامل سامانه‌های جزء نیز هستند. نه سامانه اصلی که یک یکان عمده مانند لشکر با آن سروکار دارد شامل (سامانه

فرماندهی، کنترل و ارتباطات، سامانه اطلاعات، سامانه مانور، سامانه مهندس، سامانه توپخانه صحرائی، سامانه هوا/زمین، سامانه توپخانه پدافند هوایی، سامانه جنگ الکترونیک، سامانه پشتیبانی خدمات رزمی است. سامانه‌های موصوف ابزارهای اصلی و اساسی رزم زمینی محسوب می‌شوند و بدون آن‌ها عملاً اجرای عملیات نظامی میسر نیست. می‌بینیم کارکرد و نحوه استفاده از هر کدام از سامانه‌ها در میدان رزم را فقط آیین‌نامه‌های رزمی و عملیاتی مشخص می‌نمایند. (گروه مؤلفین، ۱۳۸۹، ۸۵)

شکل (۲) چارچوب مفهومی پژوهش

چارچوب مفهومی پژوهش بیانگر آن است که نیروهای مسلح هر کشوری برای راهبرد اعمال قدرت نظامی، نیازمند سیاست‌گذاری دفاعی-امنیتی بوده تا متناسب با آن دکترین نظامی را جهت تعیین اهداف، روش‌ها و راهبرد نظامی تدوین نماید. سپس بر اساس دکترین نظامی، آیین‌نامه عملیاتی و رزمی را تهیه و تدوین نماید. در حقیقت صحنه‌های عملیاتی و میدان رزم نیازمند طراحی و هنر جنگ و فنون جنگیدن است که همه این امور مهم وابستگی زیادی به

دکترین عملیاتی و آیین‌نامه‌ها عملیاتی و رزمی دارد. به‌کارگیری توان رزمی و هدایت نیروها و کاربرد همه جنگ‌افزارها در میدان نبرد مستلزم داشتن آیین‌نامه است. بی‌شک متون درسی و آموزه‌های طرح‌ریزی، آموزش‌های نظامی، عملیات اطلاعاتی و کارکرد سامانه‌های رزم از درون آیین‌نامه احصاء می‌گردد. فلذا راهبرد اعمال قدرت نظامی و توان رزمی رابطه معنادار و مستقیم با آیین‌نامه‌ها دارد.

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به این‌که نتیجه تحقیق مورد استفاده نیروهای نظامی قرار خواهد گرفت و هدف آن تبیین کاربرد آیین‌نامه در اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ا است لذا نوع تحقیق کاربردی است. این تحقیق با روش توصیفی و با رویکرد تحلیل کمی، کاربرد آیین‌نامه در اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ا را تبیین می‌کند. برای انجام این پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. برای این کار، اطلاعات موردنیاز از طریق جستجوی کتابخانه‌ای به‌دست آمده است. در روش میدانی نیز عمده اطلاعات از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری شده است. پرسشنامه اعمال قدرت نظامی ن.م توسط محقق تهیه و مشتمل بر ۱۲ سؤال است که در ۴ مؤلفه مورد بررسی قرار می‌دهد و پرسشنامه کاربرد آیین‌نامه مشتمل بر ۲۰ سؤال است که کاربرد آیین‌نامه را در ۵ مؤلفه مورد بررسی قرار می‌دهد. پرسشنامه‌ها بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت و مقیاس فاصله‌ای اندازه‌گیری گردیده و چگونگی طرح‌ریزی عملیات، به‌کارگیری و هدایت نیروها در صحنه، فرماندهی و کنترل، متون درسی، تاکتیک منطقه نبرد در اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ا، به‌صورت تجزیه و تحلیل توصیفی اطلاعات انجام گردیده، تنظیم شده است. پایایی به‌دست‌آمده بر اساس فرمول ضریب آلفای کرون باخ برای پرسش‌نامه ۰.۸۷٪ است. به‌منظور اطمینان از روایی پرسشنامه، تعدادی از تعدادی از استادان و صاحب‌نظران نیروهای مسلح انتخاب شدند و پرسشنامه مقدماتی با توجه به نظرات و پیشنهادهای آنان آماده شد. پس از بازبینی دقیق پیشنهادها ارائه شده که در راستای افزایش روایی و پایایی پرسشنامه نهایی تنظیم و برای فرماندهان و جانشینان قرارگاه‌های منطقه‌ای و معاونین نیروها اعم از ارتش و سپاه ارسال شد. در انتها جهت نشان دادن هم‌پوشانی داده‌های حاصل از منابع، تحلیل نهایی انجام گردیده، جامعه آماری این تحقیق شامل تمامی فرماندهان و جانشینان قرارگاه‌های منطقه‌ای و معاونین نیروها اعم از ارتش و سپاه در نیروهای مسلح است. جامعه آماری ذکر شده جمعاً ۸۰ نفر می‌-

باشند. با توجه به این که تعداد قرارگاه‌های منطقه‌ای و معاونین در آجا و سپاه محدود است لذا تعداد جامعه آماری با حجم نمونه برابر است. (جدول ۳)

جدول شماره (۳) جامعه آماری

ردیف	گزینه‌ها	تعداد جامعه آماری	تعداد حجم نمونه
۱	فرماندهان و جانشینان قرارگاه‌های منطقه‌ای ارتش و سپاه	۱۰	۱۰
۲	معاونین ستاد نیروهای آجا و سپاه	۷۰	۷۰
۳	مجموع	۸۰	۸۰

یافته‌های پژوهش

در این قسمت ابتدا جهت همبسته نبودن خطاها از آزمون دوربین واتسون استفاده شده است. چنانچه آماره دوربین واتسون^۱ در بازه ۱/۵ و ۲/۵ قرار گیرد، فرض صفر (عدم همبستگی بین خطاها) پذیرفته می‌شود و در غیر این صورت فرض صفر رد می‌شود. (همبستگی بین خطاها وجود دارد) در این قسمت برای تسریع در عملیات تجزیه و تحلیل این آماره از نرم‌افزار SPSS به دست آورده شده که مقدار ۱/۷۶۹ است. همان‌طور که گفته شد چون این مقدار در بازه ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد، لذا عدم وجود همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود.

جدول (۴) مقادیر ویژه و شاخص وضعیت

Model	Dimension	مقادیر ویژه	شاخص وضعیت
۱	۱	۱/۹۲۶	۱/۰۰۰
	۲	۰/۱۴۸	۷/۷۷۵
	۳	۰/۱۲۶	۱۰/۶۰۱
	۴	۰/۱۱۴	۴/۰۰۷

جدول بالا مقادیر ویژه و شاخص وضعیت را نشان می‌دهد. مقادیر ویژه نزدیک به صفر نشان می‌دهد همبستگی داخلی پیش‌بینی‌ها زیاد است و تغییرات کوچک در مقادیر داده‌ها به تغییرات بزرگ برآورد ضرایب معادله رگرسیون منجر می‌شود. شاخص‌های وضعیت با مقدار

^۱ . Durbin – Watson d Test

بیشتر از ۱۵ نشان‌دهنده احتمال هم خطی بین متغیرهای مستقل است و مقادیر بیشتر از ۳۰ بیانگر مشکلات جدی در استفاده از رگرسیون در وضعیت موجود در آن است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در این مسئله تمامی مقادیر ویژه از صفر فاصله دارند و شاخص‌های وضعیت نیز کمتر از ۱۵ می‌باشند. بنابراین هم خطی قابل‌توجهی بین متغیرهای مستقل وجود ندارد. به این ترتیب هر سه شرط ذکر شده برای انجام رگرسیون برقرار است. پس از بررسی مفروضات رگرسیونی و برقرار شدن تمامی شروط لازم آن، در این قسمت مدل رگرسیونی خطی چندگانه پردازش می‌شود. پس از ورود داده‌ها به نرم‌افزار و انجام محاسبات لازم خروجی‌های سه جدول زیر به دست می‌آید.

در جدول شماره ۵ که نشان‌دهنده خلاصه‌ای از مدل رگرسیونی است، ستون ضریب همبستگی چندگانه بیان‌کننده میزان همبستگی بین متغیر تابع (اعمال قدرت نظامی ن.م) و متغیرهای مستقل تحقیق (طرح‌ریزی عملیات، به‌کارگیری و هدایت نیروها در صحنه، فرماندهی و کنترل، متون درسی، تاکتیک منطقه نبرد) است. این همبستگی به میزان ۹۰٪ است، که گویا تأثیر بسزایی است که مؤلفه‌ها بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح دارا هستند. ستون ضریب تعیین بیان‌کننده مقدار پیش‌گویی متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل است. یعنی با دقت ۸۹ درصد می‌توان با اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح را روی مؤلفه‌های ذکر شده تعریف نمود.

جدول (۵) خلاصه مدل رگرسیونی

خطای معیار تخمین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۲/۳۲۸	۸۸۵٪	۸۸۹٪	۸۹۷٪

جدول شماره ۶ نشان‌دهنده تحلیل واریانس رگرسیون به‌منظور بررسی وجود رابطه خطی بین متغیرهای مستقل و تابع است. در خروجی زیر مقدار احتمال کمتر از ۰۰۵٪ است لذا بیان‌گر آن است که دست‌کم یکی از متغیرهای مستقل دارای رابطه خطی با متغیر تابع است و بنابراین مدل رگرسیونی برآزش شده معنی‌دار است.

جدول (۶) تحلیل واریانس رگرسیون

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربع	مقدار F	مقدار احتمال
رگرسیون	۵۱۲/۵۲۲	۵	۱۲۸/۱۳۱	۶/۷۶۱	۰/۰۰۱
باقیمانده	۱۳۲۶/۶۲۵	۲۴	۱۸/۹۵۲		
مجموع	۱۸۳۹/۱۴۷	۲۹			

در جدول شماره ۷ که به جدول ضرایب معروف است، ضرایب‌های متغیرهای مستقل و میزان تأثیر آن‌ها بر متغیر تابع و همچنین بررسی معنی‌داری تک‌تک ضرایب انجام می‌شود. مشاهده می‌شود که تمامی مقادیر احتمال درج‌شده در جدول کوچک‌تر از ۰/۰۵ است. این امر بیانگر این مطلب است که فرض تساوی ضرایب رگرسیونی با صفر رد می‌شود و تمامی متغیرها وارد چارچوب می‌شوند. در واقع تمامی مؤلفه‌های بررسی‌شده در پژوهش بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح تأثیرگذارند و با آن رابطه دارند.

جدول (۷) ضرایب متغیرهای مستقل و میزان تأثیر آن‌ها بر متغیر تابع

مدل	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد شده	
	B	Std. Error	Beta	مقدار t
اعمال قدرت نظامی	۱/۱۶۱	۳/۹۴۰		۷/۱۴۸
متون درسی	۰/۱۶۹	۱/۶۶۱	۰/۱۱۴	۰/۳۱۳
به‌کارگیری توان رزمی	۰/۲۶۴	۰/۹۶۵	۰/۱۵۳	۱/۰۳۱
هدایت نبرد	۰/۷۱۰	۰/۶۲۸	۰/۱۶۹	۲/۷۲۳
طرح‌ریزی عملیات	۰/۲۶۴	۰/۴۳۰	۰/۳۶۶	۱/۰۰۷
سامانه‌های رزم	۰/۱۱۵	۱/۰۰۱	۰/۰۹۹	۲/۱۱۲

با توجه به برازش رگرسیون فوق معلوم گردید که تمامی متغیرهای (طرح‌ریزی عملیات، به‌کارگیری توان رزمی، فرماندهی و کنترل، متون درسی، تاکتیک منطقه نبرد) بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح به طرز مثبتی (با توجه به علائم ضرایب ستون B) تأثیرگذار می‌باشند. در نهایت معادله رگرسیونی برازش شده به شرح زیر است.

اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح (۱/۱۶۱) متون درسی (۰/۱۶۹) به‌کارگیری توان رزمی (۰/۲۶۴) تاکتیک منطقه نبرد (۰/۷۱۰) طرح‌ریزی عملیات (۰/۲۶۴) فرماندهی و کنترل (۰/۱۱۵)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پس از مطالعه ادبیات موضوع و استخراج عوامل تأثیرگذار بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح، در واقع تمامی مؤلفه‌های آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی تأثیرگذارند و با آن رابطه معنی‌دار دارند. متغیری که بیشترین تأثیر را بر روی اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح می‌گذارد، مؤلفه طرح‌ریزی عملیات است. ماهیت طرح‌ریزی عملیات در رده‌های پایینی، میانی و عالی سازمان نظامی متفاوت است. در حقیقت با طرح‌ریزی نقشه و یک عملیات نظامی برای وصول به هدف ترسیم می‌شود. طی یک فرآیند پیچیده و علمی از زمان دریافت مأموریت آغاز و با ترتیب توالی گام‌های فرماندهی و ستاد (۹گام) انجام می‌گیرد و مبتنی بر راهنمای طرح‌ریزی فرمانده تا تنظیم راه‌کار پیشنهادی طی می‌شود تا فرماندهان با تکیه بر آن اقدام به اتخاذ تصمیم نموده و تدابیر خود را برای تهیه طرح‌های عملیاتی صادر نمایند بدیهی است مهم‌ترین و سخت‌ترین اقدام فرمانده تصمیم‌گیری است فلذا آیین‌نامه‌ها به‌ویژه آیین‌نامه عملیاتی و رزمی نقش تعیین‌کننده و اثربخشی در شکل‌گیری و تسهیل روند مذکور دارند.

دومین مؤلفه کاربرد آیین‌نامه‌ها که بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح نقش بسزایی دارد مؤلفه به‌کارگیری توان رزمی است. توان رزمی همان قدرت جنگیدن است که با تاکتیک‌های مختلف و مناسب هر عملیات بکار گرفته می‌شود، زیرا تاکتیک به معنی به‌کارگیری توان رزمی در میدان نبرد است. سه بعد توان رزمی، یعنی سخت‌افزاری (یگان‌های رزمی، قدرت آتش، پشتیبانی عملیات رزمی، لجستیک) و نرم‌افزاری (تأثیر رهبری نظامی، روحیه، انگیزه، آموزش، صبر و پایداری و تعصبات ملی و مذهبی) و بعد برترساز شامل مؤلفه‌های (هماهنگی و کنترل، عملیات اطلاعاتی، جنگ الکترونیک، عملیات روانی، قدرت مانور، شرایط جوی، عملیات سد موانع و مشخصات زمین منطقه رزم) است. که هر کدام از مؤلفه‌های ذکر شده نقش بسزایی در فرآیند طراحی یک عملیات نظامی دارند که روش و فنون ترکیب و تلفیق ابعاد توان رزمی را آیین‌نامه‌ها مشخص می‌نمایند تا متناسب با آنان بتوان قدرت نظامی را اعمال نمود.

سومین مؤلفه کاربرد آیین‌نامه‌ها که بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح نقش بسزایی دارد، مؤلفه متون درسی است. متون درسی تمام آموزش‌های خرد و کلان را به کارکنان و فرماندهان منتقل می‌کنند و تمامی نکات آموزشی جزئی از جنگ‌افزارشناسی، نقشه‌خوانی، برآورد اطلاعاتی، رهبری نظامی، لجستیک، جنگال، و تاکتیک‌ها و انواع عملیات و ... به متون آموزشی وابسته است. البته محتوای این متون درسی از درون آیین‌نامه‌ها استخراج می‌شود که به‌خوبی کاربرد آیین‌نامه‌ها را نشان می‌دهد.

چهارمین مؤلفه کاربرد آیین‌نامه‌ها که بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح نقش بسزایی دارد، مؤلفه هدایت نبرد است. مهندسين و طراحان هر طرح و سازه‌ای را که بر اساس آیین‌نامه‌های مربوط به علم خویش، طراحی می‌کنند سازه یا بنای طرح‌ریزی شده آنان، می‌بایست توسط بهترین معماران؛ اجرایی، عملیاتی و ساخته شود در حقیقت معماران صحنه رزم و نبرد فرماندهان هستند که بر اساس آموزش‌ها و دانش نظامی خود طرح‌های عملیاتی تهیه‌شده را در میدان نبرد اجرایی می‌کنند. و نبرد را در وضعیت‌های مختلف با عناصر ستادی و مناسبات فرماندهی و دستورات جزءبه‌جزء و ... قادر هستند صحنه رزم را هماهنگ و کنترل و هدایت نمایند. همه این آموزه‌ها به برکت آیین‌نامه‌هاست. و سهم بزرگ آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی را در عملکرد فرماندهان و عناصر ستادی و تصمیم‌سازی نشان می‌دهد.

پنجمین مؤلفه آیین‌نامه‌های عملیاتی و رزمی که موضوع بحث اصلی این تحقیق هست و بر اعمال قدرت نظامی نیروهای مسلح نقش بسزایی دارد، مؤلفه سامانه‌های رزم (سامانه‌های عامل میدان نبرد) است. سامانه ترکیبی است از افراد، تجهیزات و تسهیلات و روش‌هایی که برای انجام عمل بخصوصی درهم ادغام شده‌اند. برای اجرای عملیات تاکتیکی نه سامانه اصلی فعالیت دارند. که هرکدام از این سامانه‌های اصلی خود شامل سامانه‌های جزء نیز هستند. نه سامانه اصلی که یک یکان عمده مانند لشکر با آن سروکار دارد شامل (سامانه فرماندهی، کنترل و ارتباطات، سامانه اطلاعات، سامانه مانور، سامانه مهندس، سامانه توپخانه صحرائی، سامانه هوا/زمین، سامانه توپخانه پدافند هوایی، سامانه جنگ الکترونیک، سامانه پشتیبانی خدمات رزمی است. سامانه‌های موصوف ابزارهای اصلی و اساسی رزم زمینی محسوب می‌شوند و بدون آن‌ها عملاً اجرای عملیات نظامی میسر نیست. و می‌بینیم کارکرد و نحوه استفاده هرکدام از سامانه‌ها

در میدان رزم را به واسطه آیین‌نامه‌های رزمی و عملیاتی مشخص می‌نمایند. که اثرات کاربرد آیین‌نامه‌ها را نشان می‌دهد.

پیشنهادها

۱. آیین‌نامه‌ها در تولید قدرت نظامی نیروهای مسلح جهت مقابله با هرگونه تهدید نقش قابل توجهی دارند. اما اکثر آیین‌نامه‌های موجود مربوط به سال‌های ۱۳۴۷ به بعد می‌باشند لذا با توجه به تغییرات ساختاری و سازمان یکان‌ها و تاکتیک‌های نوین، ضرورت دارد آیین‌نامه‌ها متناسب با تغییرات تدوین و تعدادی با رویکرد بومی‌سازی بازنگری شوند.
۲. کارگروهی از صاحب‌نظران در حوزه آموزش و آیین‌نامه‌ها توسط ستاد کل نیروهای مسلح تشکیل گردد. نسبت به تدوین متون آموزشی نظارت نمایند تا محتوای آن‌ها برگرفته از آیین‌نامه‌ها و تجارب حاصله از جنگ تحمیلی باشد.

منابع

- اعتماد، سلطان محمد، (۱۳۴۸) *راهنمای بازی‌های جنگ*، تهران: انتشارات ارتش.
- ایالات متحده آمریکا، (۱۳۸۲) *دکترین طرح‌ریزی عملیات مشترک*، محسن حاتمی، تهران: انتشارات دافوس سپاه.
- پاتاچو، نوئل، (۱۳۸۴) *راهنمای تدوین دکترین*، مترجم داود علمایی، تهران: نشر پیام سپاس.
- تزو، سن (۱۳۵۸)، *هنر جنگ*، ترجمه محمود کی، تهران: انتشارات ستاد مشترک ارتش.
- تهامی، سید مجتبی، (۱۳۸۲) *امنیت ملی دکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی*، تهران: سازمان عقیدتی و سیاسی اجا.
- ثروتی، محسن و همکاران، (۱۳۹۱) *راهنمای آموزشی تدوین دکترین*، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- جعفری‌مقدم، سعید (۱۳۸۹). *مستندسازی تجربیات مدیران (از دیدگاه مدیریت دانش)*. تهران: مؤسسه تحقیقات و آموزش مدیریت،
- جمالی، علی اصغر و رستمی، محمود، (۱۳۸۰) *تاریخ نظامی جهان و هنر جنگ*، تهران: دانشگاه افسری امام علی (ع).
- جمشیدی، محمدحسین، (۱۳۹۲) *بررسی و تحلیل عناصر قدرت نظامی*، تهران: پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.

- گروه مؤلفین، (۱۳۸۸) جنگ ناهم‌تراز، تهران: انتشارات دافوس.
- چگینی، حسن (۱۳۸۲) طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم استراتژیک.
- دیوید، فرد آر. (۱۳۷۹) مدیریت استراتژیک. ترجمه علی پارسائیان، محمد اعرابی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رستمی، محمود، (۱۳۷۸)، فرهنگ واژه‌های نظامی، تهران، انتشارات نیروهای مسلح ج.ا.ایران.
- رضائیان، علی (۱۳۸۶) مدیریت رفتار سازمانی، چاپ یازدهم، انتشارات علم و ادب.
- سمعی، فیروز و بختیاری، مسعود، (۱۳۷۹) آیین‌نامه عملیات، جلد دوم، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- سنجابی، علیرضا (۱۳۷۵)، استراتژی و قدرت نظامی، مسائل نظامی و استراتژیک معاصر، تهران: انتشارات پازنگ.
- شیخ، محمدرضا و پرواس، سیدرضا، (۱۳۹۵) راهنمای افسران عملیات، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- شیخ، محمدرضا و حسن‌پور، حمید، (۱۳۹۴) طرح‌ریزی عملیات اطلاعاتی زمینی، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- صادق‌پور، صادق (۱۳۹۳)، موانع اجرای راهبردی سازمانی در دانشگاهی دولتی. فصلنامه مدیریت نظامی، ۵۳، ۱-۲۲.
- ماه‌پیکار، یاور، (۱۳۹۵) فرهنگ آموزش نظامی، دفتر واژه‌گزینی نظامی ستادکل نیروهای مسلح، تهران: انتشارات روناس.
- مدیریت بررسی و تدوین آیین‌نامه‌های دافوس نیروهای مسلح، (۱۳۹۶) آیین‌نامه طرح‌ریزی تمرینات تاکتیکی درنبرد ناهم‌تراز، تهران دافوس نیروهای مسلح.
- مرکز راهبردی آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح، نظام مطالعه، تدوین بازنگری آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، نظام‌نامه ۱/۱، تهران، ۱۳۹۵
- شهلائی، ناصر و ولیوندزمانی حسین، (۱۳۹۲) نظریه‌های راهبردی، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- حسن‌پور، حمید، (۱۳۹۸) اولویت‌بندی عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ غیرخطی، فصلنامه علوم و فنون نظامی، شماره ۱۴.
- حسن‌پور، حمید، (۱۳۹۵) نقش فرماندهی و کنترل در جنگ ترکیبی، همایش جنگ ترکیبی، تهران، دافوس آجا.
- نیازی، حسن، (۱۳۹۰) بررسی تاکتیک‌های آینده در راستای دکترین عملیاتی نزاجا، پروژه تحقیقاتی.

- ورنر، هالوگ، (۱۳۸۵) در باب جنگ کلازویتز، گذشته و حال، مترجم محمدعلی کریمی و حسن درگاهی، تهران: مرکز مطالعات دفاعی و امنیت ملی،
- FM 61-100,1389
- FM 71-100, 1385
- FM 101-5,1346
- FM 100-15,1390
- FM 30-5,1348
- FM 3-0,2012
- FM100-5,1348
- Mosadeghrad AM. *Essentials of healthcare organization and management*. Tehran: Dibagran; 2015: 102[Book in Persian].
- Sackett K, Jones J & Erdley WS. *Incorporating healthcare informatics into the strategic planning process in nursing education*. Nursing Leadership Forum 2005; 9(3): 98-104.
- Sail A, Khawar M & Zufiqar S. Why do public sector organizations fail in implementation of strategic planning in Pakestan? *Public Policy and Administration Research* 2013; 3(1): 33-41.